

ТЕАТРАЛИЗИРАНИТЕ ДЕЙНОСТИ КАТО ДИДАКТИЧЕСКИ ПРОЕКЦИИ НА ТЕАТРАЛНОТО ИЗКУСТВО ЗА РЕПЕТИРАНЕ НА ПОВЕДЕНЧЕСКИ МОДЕЛИ

Гергана Дянкова

Сред многообразието от възпитателни методи и средства в педагогическата теория и практика интерактивните техники са утвърдили своята ефективност за учене чрез преживяване. В съвременните си измерения педагогическото взаимодействие все по-често се опира на театралното изкуство като заимства специфичния за него инструментариум при организация и осъществяване на театрализираните дейности в училище. Именно поради неоспоримите си достойнства, театрализираните дейности успешно реализират дидактическите проекции на театралното изкуство, оползотворявайки потенциала му да възпитава. Това произтича от богатия методически арсенал, обезпечаващ постигането на възрастово съответстващи цели и задачи, а така също и на подходи, детайлизиращи организацията, подготовката и осъществяването на театрализираните дейности с подрастващите.

Много от проблемите, които се срещат сред подрастващите, са причинени от липсата на умения за оптимално функциониране в социалната среда. Няма единно мнение относно какво се съдържа в понятието “социални умения”. Най-общо това са умения, които са в основата на поддържане на конструктивни взаимоотношения с другите или допринасят за решаване на социални проблеми.

Социалните умения се разглеждат като синоними на социалната компетентност. За да се възприема даден човек за социално компетентен, той трябва да изпълнява успешно определени, критични за възрастта му, жизнени задачи. Така например, за подрастващите е важно да извоюват самостоятелност от родителите си, да се утвърждават сред приятелите си и т.н.

Принципно затрудненията, пред които са изправени подрастващите са следствие от неумение да съпоставят предимствата и

недостатъците на определена ситуация; да развият собствените ресурси поради нереална понижена самооценка или липса на самоувереност; да се справят с наличните вътрешни емоционални конфликти, които възпрепятстват вземането на решение или от нежелание за поемане на отговорност поради социална незрялост. Макар и реализиращо принципите на хуманистичната педагогика, педагогическото взаимодействие в училищната институция, понякога неизбежно „поражда у децата чувства на вина, страх, тъга и тревожност, които изграждат отправната точка на поведенческото им функциониране в бъдеще” (1; 17).

Всяко умение може да бъде определено като важен ресурс на личността. То е придобита (научена) способност и предпоставка за ефективно изпълнение на нашите желания (жизнената цел). Обикновено уменията не се свързват пряко със специфични дейности. Но те стоят в основата на общата способност да се изпълнява дадена дейност в съответствие с определен стандарт, обозначаваема с термина “компетентност”. Като такива компетентности/умения се диференцират, от една страна, справянето с ежедневието (умения за оцеляване и израстване) и от друга страна – индивидуалните умения, които разкриват личностната неповторимост и гъвкавост при използването на специфичните умения (комуникативни, организационни, лидерски, умения за адаптация).

Разнообразието от социални функции и динамиката на тяхното проявление според конкретните обстоятелства в човешкото битие, бележат процеса на индивидуалното преображение на субекта. Този процес следва хода на индивидуалното развитие и неотменно се придружава от опита на всеки индивид да конструира специфични типове поведение и да отработва собствени идентификационни механизми за взаимодействия и взаимоотношения в социалната среда. Като интерпретира понятието „роля” Ралф Дарендорф анализира и привежда като аргумент известния Шекспировски монолог от комедията „Както ви харесва”:

*„Да, този свят е сцена,
където всички хора са актьори
и всеки има миг, в който трябва
да влезе и излезе; и играе
различни роли...”*

за да утвърди ролята като „точката, в която се осъществява... опосредстването между индивида и обществото” (2; 213).

Сходството в названието не определя понятията „социална роля” и „театрална роля” като тъждествени. В случая, посоченият аналог е мотивиран от спецификата на театралното изкуство, тъй като то функционално е фокусирано към естествените ситуации във всекидневието на личността. По своето богатство и вариативност претворяването на сцената се аналогизира с реалната жизнена среда. А в тази среда като основен индикатор на всяка роля поведението на личността се превръща и в критерий за оценяването на нейния социален и културен статус.

Следвайки принципа за въвеждане на житейската правдоподобност в училище, осъществяването на театрализирани дейности се подчинява на амбицията да фокусира вниманието върху съвременната действителност, в която разпадането на социалните връзки, деформацията на етичните норми и размиването на ценностите се превръщат във всекидневие. Действията, отношенията и взаимодействията, претворявани чрез тях, отразяват актуалните особености на социума и са както основа за приобщаване на подрастващите към съвременната култура, така и условие за стимулиране на тяхната поведенческа интеракция. Участието на подрастващите в театрализирани дейности би позволило формирането на умения за активно и целенасочено, ситуативно-съобразено въздействие върху партньора. При това участниците практически се убеждават, че това въздействие е част от взаимодействие – осъзнават, че то е едната страна от **двустранин процес** и че пълноценното му осъществяване изисква и съответно възприемане.

В такова участие се предоставят възможности за **идентифициране с образи** на различни герои, тоест – **оползотворява се ефектът на рефлексивно-личностния момент**, при който личността може да осъзнае собственото си „Аз”, своето значение, потенциал и позиция спрямо останалите и заедно с това да разбере, признае и приеме позицията на Другия. Така – посредством **механизма на саморефлексията**, в условията на максимално съчетаване на рационалното с емоционалното, учениците могат да **се подготвят за разнообразието и спецификата от социални**

роли, които им предстои да изпълняват в обществото. В качеството си на такава сцена театрализираните дейности предоставят възможности за **себеосъзнаване и себеизразяване** на подрастващите и се явяват огледалото между интимно-камерния репертоар от лични преживявания и социалния репертоар на отношенията с другите, осъществявани в процеса на интеракция.

Включването на подрастващите в театрализираните дейности се основава на творческото им ангажиране в претворяване на художествени творби посредством достъпни за възрастта им театрално-изразни средства. Предимствата на театрализираните дейности се открояват, когато изборът на определената творба съответства по актуалност на интересите на подрастващите, на образователните изисквания в нравствено-естетически и възпитателно-поведенчески аспект, когато импонира на предпочитанията на учениците и провокира въображението им. Заедно с това е необходимо театрализираното произведение да се отличава с:

- емоционална наситеност;
- действена динамика;
- ясно очертана събитийна последователност;
- ярко изразена образна система;
- остри конфликти във взаимоотношенията на героите.

Съществено изискване е при първоначалното представяне на творбата да се създаде атмосфера, която допринася за непосредственост, впечатлителност и емоционалност от страна на бъдещите изпълнители, както и на точна на сюжетната линия последователност от представи („вътрешни виждания” /5/). Пресъздаването на творбата не се изчерпва единствено с възприемане и наизустяване на нейния текст. Необходимо е участниците да го “автоадаптират”, т.е. – да го приближат и пречупят през собствения си жизнен опит като аналогизират описаните случки и събития с лични наблюдения и преживявания. Целта е постигане на по-задълбочено вникване от страна на участниците-възприематели, което да се превърне в основа за емоционално съпреживяване и съответно желание за участието им като изпълнители. Вникването в характера на героя предполага откриването на подобни черти в собствения характер.

Същевременно, пълноценното възприемане на текста, насочено към предстоящото му възпроизвеждане (пресъздаване), е свързано с конкретизирането и уплътняването на зрителните представи на

участниците за описаните герои, случки и събития. Във връзка с това те се насочват към *вербализиране на представите си* за съответните описания, за да ги подредят в логична последователност и да изградят т.нар. “кинолента на вътрешните виждания” (4, 5). В този предварителен етап, свързан с първоначалното възприемане и емоционалното доближаване до авторовата творба, естествен приоритет има личното отношение на ученика към поднесените в текста проблеми, характери и взаимоотношения.

В следващия етап, който е свързан с провеждане на т. нар. действен анализ, се осъществява анализиране на основните събития и героите в тях с цел изясняване на конфликтите помежду им. При четенето по роли изискванията са за точно, звучно и логично поднасяне на текста, като в случая определящ е конфликтът в откъса, а целите на отделните участници са резултат от анализирането на поведението на героите. На тази основа се определят съответните конкретни действени задачи за отделните герои с оглед събитийната последователност, предлаганите обстоятелства, както и взаимоотношенията им с другите в откъса. Пътят към постигане на естествено и целенасочено сценическо поведение преминава през действено анализиране на ситуацияите, подготвящо изпълнителя за **действие от позицията “Аз в предлаганите обстоятелства”**, което впоследствие се превръща в **действие от позицията “Той в предлаганите обстоятелства”**. Заниманията с театрализираны дейности не поставят категорично изискване към учениците за постигане на пълно превъплъщение в образа на героя. Конкретните театрално-педагогически изисквания относно участието в роля са насочени към постигане на максималната, според индивидуалните възможности на изпълнителите, органика в словесно-пластически аспект при провеждане на действие и взаимодействие от позицията на героя. Поощрявани при сполучливите си находки в случаите, когато постигат яркост и атрактивност на сценическото взаимодействие между героите, участниците придобиват освободеност, увереност и съответно самочувствие.

Всяка театрализирана интерпретация обединява картина, движение, говор в едно синхоронизирано цяло, което създава силно въздействащи моменти. В нея могат да се отдиференцират моменти на пълно сливане с героите от претворяваната творба или на пълно противопоставяне на тяхното поведение, чрез актуализиране на

собствения ролеви репертоар, т.е. онова, което вече отделната личност е внедрила в съзнанието си като поведенчески акт на реагиране в определени, затрудняващи я ситуации.

По такъв начин участието в претворяване на художествени творби не само осигурява активното внимание и интереса на учениците, но и ги предразполага да споделят преживяванията, да отразяват постигнатия опит с помощта на усвоените предварително техники за взаимодействие, да интерпретират ситуации и да стимулират превръщането им в собствено субектно притежание. На тази база всеки подрастващ може да операционализира механизми (умения и нагласи), които ефективно биха подпомогнали интернализирането на разнообразни поведенчески модели, създаване на способности за адекватно опериране с тях и формиране на умения за ефективен начин на живот (самостоятелност на решенията, отговорност към действията и постигане на психо-емоционален комфорт). Същевременно посочените тенденции предоставят и възможности за максимално приближаване към реални житейски ситуации.

Въвеждането на театрализираните дейности осигурява полезна банка от иновационни техники, които заслужават своето място на приложение в българското училище, тъй като съдържанието ѝ дава възможност на подрастващите да развиват личностния си потенциал и да изградят стойностна ценностна система, да създават толерантни взаимоотношения на базата на развитие на умения за съвместна дейност, да разчупват стереотипното си мислене към „различните други” като “репетираат” разнообразна поведенческа активност.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дерменджиева, С. Не те обичам вече. С., 2009, с. 17.
2. Николов, Л., Л. Деянова (съст.). Социология на личността. С., 1990, с. 213.
3. Стаматов, Р., Б., Минчев. Психология на човека, 2003.
4. Станиславски, К. С. Работа на актьора върху себе си. Ч. 1. С., НИ, 1981.
5. Станиславски, К. С. Работа на актьора върху себе си. Ч. 2. С., НИ, 1982.
6. Станиславски, К. С. Работа на актьора върху ролята. С., НИ, 1977.
7. Стойков, Ил. Възрастова и педагогическа психология. В. Търново, 2004.
8. Тасевска, Д. Психологическо консултиране в училище, 2007.